

VALTA VOITTAÄ KÖYHYYS, NÄLKÄ JA KRIISIT
Puhe Karjalan Teologien Seuran Symposiumissa 12.2.2018
Timo Lappalainen/Kepa

Johdanto

Arvoisat kuulijat,

Haluan lämpimästi kiittää Karjalan teologista Seuraa kutsusta osallistua tähän symposiumiin. Punaisena lankana symposiumin ohjelman sisällössä on vallan tarkastelu eri näkökulmista ja eri yhteyksissä. Koetan seuraavan puolen tunnin aikana avata joitakin näkökulmia kysymykseen, miksi tämä tekoälyjä ja robotteja tehtaileva ihmiskunta ei ole onnistunut selättämään äärimmäistä köyhyyttä, nälkää tai kriisejä. Puheeni otsakkeen voi ymmärtää ainakin kahdella tavalla: valta valita tai olla valitsematta keinoja, joilla köyhyys ja nälkä voitettaisiin. Tai sitten yksittäisen ihmisen, sinun ja minun näkökulmasta: mitä keinoja minulla ja sinulla voisi olla köyhyyden ja nälän loppumiseksi. Sen lisäksi haluan lyhyesti pohtia, tarvitaanko kehitysyhteistyötä ja onko altruistista auttamista olemassa?

Seuran puheenjohtaja H Mustakallio toivoi avaussanoissaan, että valtaa voitaisiin tarkastella ei-poliittisista näkökulmista. Valitettavasti tuotan tässä kohtaa pettymyksen: äärimmäisen köyhyys, nälkä ja kriisit ovat aina seurausta eriarvoisuudesta, joka syntyy ja ylläpidetään valintojen ja tarkoitushakuisen politiikan seurauksena. Kun puhumme keinoista, vallasta, voittoa nämä vitsaukset, meidän on siis puhuttava ihmisten tekemistä valinnoista, siis politiikasta. Tämä on erityisen ajankohtaista juuri nyt Suomessa, jossa järjestöjen toivotaan olevan lojaaleja palvelun tuottajia; ei niinkään järjestelmän kriitikoita.

Tuomiopäivää luvassa

Olemme suurten haasteiden edessä; ehkä suurimpien koko ihmiskunnan historian näkökulmasta. Ilmastonmuutoksen globaalit vaikutukset tulevat olemaan ennennäkemättömiä. Koko ihmiskunnan ja suomalaisten sen osana on sovitettava toimintansa planeetan kantokykyyn. Kansainväliset muuttoliikkeet ilmastonmuutoksen suhteen haavoittuvimmista maista ovat lisääntyneet ja tulemme ehkä elinaikanamme todistamaan laajan ilmastopakolaisuuden aallon. Malediivien hallitus joitakin vuosia sitten halusi tunnustella, olisiko Intia valmis osoittamaan maaperältään maata siinä tapauksessa, että saari hautautuisi mereen.

Taistelu äärimmäistä köyhyyttä vastaan tuntuu loppumattomalta. Onkin kysyttävä, ovatko globalisaation hallinnan saavutukset jääneet vähäisiksi. Vaurautta ja ruokaa maailmassa olisi yllin kyllin kaikille yli 7 miljardille ihmiselle. Tämänhetkinen talousjärjestelmämme sallii, näin brittiläisen ja kansainvälisesti tunnetun Oxfam-järjestön mukaan, kymmenen maailman rikkaimman ihmisen omistavan enemmän, kuin puolet koko maailman väestöstä. Samalla eriarvoisuus ja köyhyys keskittyvät: Afrikka ja sen yli miljardi ihmistä uhkaavat jäädä yhä kauemmas kehityksen kelkasta. Yksi tapa tarkastella, miten nykyinen talouskasvuun perustuva kehitysusko näyttää korreloivan huonosti sosiaalisen kehityksen kanssa on tarkastella tilannetta ns. Basic Capabilities Indexin avulla. BCI yhdistää kolme ulottuvuutta:

- a) lasten koulutuksen,
- b) lasten terveyden ja

VALTA VOITTAÄ KÖYHYYS, NÄLKÄ JA KRIISIT
Puhe Karjalan Teologien Seuran Symposiumissa 12.2.2018
Timo Lappalainen/Kepa

c) lisääntymisterveyden.

Ensimmäisessä kuvassa kartta kertoo korutonta tarinaa: Heikoimmassa asemassa olevat löytyvät punaisella merkityistä maista ja käytännössä kaikki Afrikassa. Toinen kuva taas osoittaa, että samaan aikaan kun maailmankauppa ja ansiotulot per capita ovat kasvaneet viimeisen 20 vuoden aikana, niin sosiaalinen kehitys polkee paikallaan. Tämän taulukon äärellä viimeistään on vakavasti haastettava ns. cascading mallia, jonka mukaan vauraus valuisi pyramidin huipulta alas köyhimpiin väestönsiin.

Murrosaika

Elämme murrosaikaa. Sanon tämän silläkin riskillä, että jokainen sukupolvi vuorollaan kai kokee olevansa maailmanhistoriallisesti merkittävässä kohdassa. Jokin voima koettaa vääntää globalisaation kulkua takaisinpäin: yllättävät äänestystulokset Englannissa ja USA:ssa, äärikansallisten ja populististen liikkeiden nousu jopa Euroopan ytimessä, konservatiivisuuden ja vahvojen johtajien kaipuu kehottavat sulkemaan rajoja ja etsimään tulevaisuuden suuntaa omin avuin.

Ja samaan aikaan liki kaikki maailman valtiot ovat sopineet kahdesta merkittävästä sopimuksesta ja ohjelmasta: Pariisin ilmasopimus ja YK:n uusi kehitysohjelma Agenda2030. Molemmat sopimukset tunnustavat yksiselitteisesti peruuttamattoman ja yhä vahvistuvan keskinäisriippuvuuden. Kaikista eroista huolimatta olemme kaikki yhdessä ja samassa veneessä ja yhdessä meidän tulee myös ratkaista maailmanlaajuiset haasteemme. Matkaa tulevaisuuteen pitäisikin tehdä yhdessä, ei yksin.

Ymmärrän murtopaikan paitsi kahteen eri suuntaan vievän virtauksen muodostamana ristiaallokkona myös seinämänä, tähän asti maailmaa, sen kauppaa ja vallankäyttöä hallinnutta valtajärjestelmää, johon alkaa ilmestyä halkeamia. Yksi ratkaiseva halkeama syntyi asenteeseemme luonnonvarojen kuluttamisesta ja niiden riistämisestä taloudellisen voiton maksimoimiseksi. Ilmastonmuutos oli järkähtämätön neuvottelukumppani suurvaltojenkin päättäjille. Ilmaston kanssa ei oikeastaan voitu neuvotella; sen kanssa ei voinut viivytellä tai tehdä taktisia siirtoja siinä toivossa, että sen mieli muuttuisi seuraavaan neuvottelukertaan. Armottomien tosiasioiden edessä syntyi historiallinen sopimus, joka pakotti jokaisen valtion oman mukavuusalueen ulkopuolelle. Kaikkien toimia tarvitaan yhteisen edun ja tulevaisuuden varmistamiseksi. Suuri unelma meille kehitysjärjestöille onkin, miten tuon saman nyt-meidän-on-tehtävä-ratkaisu-dynamiikan saisi tuotua sosiaalisen kehityksen neuvotteluihin? Väestönkasvu, hallitsemattomat maastamuutto- ja pakolaisvirrat ja syvenevä eriarvoisuus tulevat olemaan ilmastonmuutokseen rinnastettava uhka, joka uhkaa tulevaisuuttamme.

Toinen halkeama on toisen maailmansodan jälkeisen valtahegemonian ja sen ylläpitämisen poliittisen ja taloudellisen valtajärjestelmän haastaminen. Viimeisen 70 vuoden aikana se ei ole pystynyt tarjoamaan uskottavaa ratkaisua köyhyyden ja eriarvoisuuden poistamiselle. Kansainvälisten rahoituslaitosten laina- ja talousrakenteiden sopeutusohjelmat tai kehitysyhteistyö eivät ole poistaneet köyhyyttä ja nälkää; korkeintaan ne ovat tarjonneet puudutuspiikkejä ja

VALTA VOITTAÄ KÖYHYYS, NÄLKÄ JA KRIISIT
Puhe Karjalan Teologien Seuran Symposiumissa 12.2.2018
Timo Lappalainen/Kepa

laastaria. Kiinan nousu maailman toiseksi suurimmaksi taloudeksi haastaa USA:n ja sen länsieurooppalaisten kumppaneiden asemaa ja niiden tarjoamia ratkaisuja. Kiina tarjoaa ratkaisua kehitykseen ja vaurauteen yksinvaltaisella ja keskitetyllä komentojärjestelmällä, jossa yksilön vapaudet ja ihmisoikeudet joustavat kollektiivisen ponnistuksen alta.

Kohti ratkaisuja

Ratkaisuja voi löytää vain koettamalla ymmärtää ongelmien perimmäiset syyt. Etsitään siis taudin aiheuttajaa, ei keskitytä oireiden hoitoon. Kehitysjärjestöille köyhyys ei ole vain tuloköyhyyttä, rahan puutetta. Köyhyys on ennen kaikkea mahdollisuuksien puutetta, jotka estävät henkilöä nauttimasta hänelle kuuluvista ihmisoikeuksista. Köyhyyden taustalla on eriarvoisuus. Sen lisäksi meille Kepassa käsite "köyhdyttäminen" on ollut tärkeä itseymmärryksellemme siitä, mihin muutostoimintamme pitäisi keskittyä. Köyhdyttäminen, `impoverishment`, tarkoittaa, että köyhyys ja eriarvoisuus ovat aktiivisen toiminnan, köyhdyttämisen toiminnan seurauksia. Tuo aktiivinen köyhdyttämistoiminta on mahdollista talous- ja poliittisten valtajärjestelmien valuvioissa. Joku hyötyy siitä, että niihin ei koskettaisi ja nykytila jatkuisi. Esimerkiksi ne kymmenen maailman rikkainta ihmistä. Nykytilan ylläpitäminen on valinta, jolloin puhutaan politiikasta. Ja järjestelmän muutokset edellyttävät vastaavasti poliittista toimintaa. Tämä saattaa kuulostaa vasemmistolaiselta hehkutukselta, mutta otetaan esimerkki. Kehityksistä virtaa pois laittoman pääomapaon myötä liki kymmenkertainen määrä, kuin mitä ne saavat kehitysapuna.

Sitten kriittinen tulokulma kehitysyhteistyöhön. Valuvikaista järjestelmän vaikutuksia on koitettu lieventää myös aikojen saatossa kehitysyhteistyöllä. Kehitysrahoituksesta on tullut rikkaan pohjoisen pelastusrenkas osoittaa olevansa kykenevä tuntemaan armeliaisuutta ja välittämistä. Hyväntekeväisyyteen nojaava ja siitä voimaa ammentava kehitysyhteistyö on de-politisoivaa palonsammutusvaahtoa niille liekeille, jotka pyrkivät kuluttamaan epäreiluja rakenteita.

Miten voittaa köyhyys, nälkä ja kriisit

Onko mitään tehtävissä? Voiko valkoinen mies pelastua? Mitä minä voin tehdä? Onko kehitysyhteistyö kuollut?

Valonpilkahduksia on nähtävissä. Globalisaation jarruttelu, käpertyminen sisäänpäin tai usko vanhan maailman voimapolitiikan ratkaisukykyyn voivat sittenkin olla vain pieni tilapäinen vastareaktio, yskähdys. On totta, että YK:n Agenda2030-ohjelman periaatteet kuten universaalisuus; siis muutoksen täytyy tapahtua kaikkialla, ei vain kehityksissä, voi hämmentää. Entiset jakolinjat rikkaiden ja köyhien maiden, pohjoisen ja etelän välillä ovat haihtumassa. Samalla on katoamassa auttaja-avustettava roolijako ja tilalle on tulossa tasaveroisia yhteistyösuhteita.

Kauppa- ja yritystoiminta ei tunne kansallisia rajoja ja se laajenee tällä hetkellä voimakkaasti juuri kehittyvissä maissa. Investoinnit ovat lisääntymässä Afrikkaan ja koko maanosan bruttokansantuotteen nousun on ennakoitu olevan 8% pinnassa tulevina vuosina. Yritykset ovat yhä enemmän kehittämässä toimintaansa kestäväen kehityksen periaatteiden mukaiseksi. Coca Cola teki hiljattain sitoumuksen, jossa se lupaa kerätä talteen yhtä paljon juomapulloja, kun se on

VALTA VOITTAÄ KÖYHYYS, NÄLKÄ JA KRIISIT
Puhe Karjalan Teologien Seuran Symposiumissa 12.2.2018
Timo Lappalainen/Kepa

tuottanut. Keskeinen ennakkoehto menestykselliselle yritystoiminnalle ovat vakaa yhteiskunnallinen tila ja lain kunnioitus. Maat, jotka haluavat investointeja ja houkutelaa ulkomaisia yrityksiä joutuvat kiinnittämään huomiota mm. kansalaisyhteiskunnan tilaan, hyvään hallintoon ja demokratiakehitykseen.

Veroagendalla kuuluu myös lupaavia uutisia. Yleinen mielipide on yhä selkeämmin vaatimassa verovälttelyn ja veroparatiisien lopettamista. Valtioiden väliset verotietojen vaihtosopimukset ja kansainvälisten yritys vastuusäätelyn tarkentuminen muun muuassa ns. due diligence-periaatteen noudattamisessa eli yrityksen on selvitettävä sen ja sen alihankkijoiden toiminnan ihmisoikeusvaikutukset ennakkoon ovat tärkeitä askelia järjestelmän valuvirheiden korjaamisessa. Paljon on vielä tehtävää, mutta askelia on myös otettu eteenpäin.

Sitten positiivinen näkökulma kehitysyhteistyöhön. Kehitysyhteistyö ei ole kuollut ja sitä tarvitaan. Sillä on myös saatu kehitystä aikaiseksi. Kehitysyhteistyö nähdään nykyään vahvasti osana muutosprosessia, joka tähtää järjestelmämuutoksiin. Se ei ole siis puudutusainetta vaan parhaimmillaan stimulusruisku, joka oikeaan kohtaan ja oikeaan aikaan annettuna vahvistaa positiivista kehitystä. Haluan itse myös nähdä kehitysyhteistyön yhä enemmän työkaluna tai keinona, jonka avulla ihmiset, yksilöt kurottautuvat tarttumaan toista kädestä ja luomaan inhimillisyyden siltoja yli kaikkien mahdollisten rajojen. Näitä ihminen-ihminen-kohtaamisia ja kokemuksia tarvitsemme vahvistaa uskoa ja toivoa yhteisestä tulevaisuudesta ilman köyhyyttä. Ihmisestä on lopulta kysymys.

Järjestelmävirheet ja globaalit haasteet: hukkuuko pieni ihminen jonnekin tässä? Pari konkreettista esimerkkiä, miten juuri sinä voit olla muutoksenteikijä:

1. sinulla on kuluttajan valta. Voit ostos- ja palveluvalinnoilla vaikuttaa yhdessä muiden kuluttajien kanssa siihen, että yritys muuttaa ansaintalogiikkaansa tai tuotekehittelyään niin, että se vastaa esim. kestävän kehityksen periaatteita. Cola Cola-esimerkki.
2. kuntalaisen valta. Voit vaikuttaa, vaatia tai äänestää siitä, että kunta huomioi kestävän kehityksen periaatteet tuotehankinnoissa. Julkisten hankintojen arvo Suomessa on miljardeja euroja vuodessa. Helsingin kaupunki joutui hankkimaan katukivensä muualta, kun alkuperäisellä toimittajalla ei ollut ihan puhtaita jauhoja pussissa ihmisoikeuksien osalta.
3. tuenantajan valta. Voit tukea tai osallistua sellaisen järjestön toimintaan, joka edistää esimerkiksi kansalaisoikeuksia; kuten Amnesty ja Lääkärit ilman rajoja. Tai järjestöä, joka tekee ympäristönsuojelua tai muutokseen tähtäävää kehitysyhteistyötä.
4. kansalaisen valta. Voit äänestää tai asettua ehdokkaaksi ja vaikuttaa yhteiskunnallisen päätöksenteon kautta mm. lakien säätämiseen, jotka tukkivat veroreikiä, pakottavat päästövähennyksiin jne.

Altruismista köyhyyden poistamisessa

Kävimme symposiumin järjestäjien kanssa orientoivaa keskustelua köyhyyden voittamisesta ja mikä voisi olla riittävän painava motivaatio, joka saisi ihmiset liikkeelle. Hyväntekeväisyydestä ponnistavaa kehitysyhteistyötä on rinnastettu ajatus siitä, että siinä toisen auttaminen tapahtuisi puhtaasti epäitsekkäistä tai ei omaa etua tavoittelevista intresseistä. Kuluneena vuosikymmenenä altruismi on käytännössä siirretty syrjään joko naivina tai toimimattomana käsitteenä. Tällä hetkellä kehitysyhteistyötä ja siihen käytettyjä varoja perustellaan yhä avoimemmin Suomen omilla eduilla vienninedistämisessä, turvallisuudessa ja Suomen vaikutusvallan ja arvostuksen säilyttämisenä ulko- ja turvallisuuspolitiikan saralla. Paavo Väyrynen ollessaan kehitysministerinä v. 2007-2011 kysyi, onko ainoaa todellista kehitysapua sellainen, joka tekee antajalleen kipeää. Puhutaan win-win-paketeista: kaikki hyötyvät jne.

Mutta mitä periaatteita noudatetaan silloin, kun win-win ei ole mahdollinen? Niitäkin nimittäin tulee kohdalle: kumman etu ratkaisee? Tai ohjautuuko kehitysyhteistyötä ohjaava kehityspolitiikka sen mukaisesti ja kohdistuen niihin maihin ja niille alueille, jotka tarjoavat Suomelle etua? Utilitaristinen lähestyminen on usein sidottu minuun ja minun kysymysteni ratkaisuun ja siksi soveltuu huonosti ratkaisemaan itseä suurempia kysymyksiä. Itse kaipaän kehitysyhteistyön ja humanitäärisen työn perustelupatteristoon altruismin paluuta.

Lopullinen ratkaisu

Lopullinen askel globalisaatiokehityksessä ja köyhyyden voittamisessa voisi olla tutkija ja yhteiskuntapoliitikko Pekka Kuusen aikanaan peräänkuuluttama ihmiskuntapoliitikko. Silloin jo puhutaan ajasta ja järjestyksestä, jossa puhutaan kansainvälisestä ihmisyyhteisöstä, jossa jokaiselle taataan sosiaaliturva, perustulo, eläke jne. Uskon, että se tulee olemaan joku päivä todellisuutta. Tässä toivossa ystävät, kiitos.